

РЕЦЕНЗИЯ

на дисертационния труд

Дълбинни и повърхнинни прояви на семантичните отношения в аргументната структура на предиката. Съпоставително изследване между шведски, датски и български език

на

Константин Любомиров Радоев,

задочен докторант

**в Професионално направление 2.1. Филология / Общо и сравнително езикознание
– Общо езикознание**

Научен ръководител: доц. д-р Екатерина Търпоманова

Настоящата рецензия е изготвена в изпълнение на Заповед № РД-38-406 / 17.07.2025 г. на Ректора на Софийския университет „Св. Климент Охридски“ за откриване на процедура за защита на дисертационния труд на Константин Любомиров Радоев. За целта са ми предоставени следните материали: дисертационен труд, автобиография на докторанта, списък с публикациите по темата на дисертационния труд, справка за националните минимални изисквания, справка за резултатите от извършените проверки на оригиналността на дисертационния труд,

Данни за докторанта

Константин Любомиров Радоев е завършил скандинавистика (бакалавърска степен, с първи език шведски и втори език датски) и лингвистика (магистърска степен по „Лингвистика – езикова система и речеви практики“) в Софийския университет “Св. Климент Охридски”. Владее още английски, норвежки и френски език. От 2018 г. преподава в Софийския университет (шведски и датски език като първи и втори език на студенти от първи до четвърти курс; приложна лингвистика – фонетика, морфология, лексика, синтаксис; както и превод от български на целевия език и обратно).

Докторантът е изпълнил минималните национални изисквания с трите си публикации по темата на дисертацията.

Общи сведения за дисертационния труд

Предоставеният ми дисертационен труд се състои от 239 страници, в които се включват: списък с публикациите по темата на дисертацията и списък с източниците и използваната литература. Приложен е и списък на таблиците и фигурите в текста на дисертацията.

Дисертацията се състои от шест глави. Уводът в Първа глава представя целите и задачите на изследването, както и използваният езиков материал, чрез който се илюстрират анализите и изводите. Следва аргументиране на следваната теоретична рамка във Втора глава, с критичен преглед на научната литература по темата. Същинският анализ на дискутираните феномени е обект на изложението в следващите две глави: реализацията на агентите и темите (вкл. ремите, с инкременталната тема) при прототипни транзитивни предикати и при интранзитивни предикати (неакузативни и неергативни), и съответстващият анализ са представени в Трета глава, а реализацията и анализът на темите, реципиентите и локациите при локативните и дитранзитивните предикати са дискутирани в Четвърта глава, където се разглежда и въпросът за антонимията и синонимията при няколко основни дитранзитивни предиката. В Пета глава е представен Дидериксеновият модел за позиционно описание на синтаксиса на континенталните скандинавски езици в сравнителен план с генеративния X-бар модел и е аргументиран опитът за очертаване на паралелите между двата модела за отразяване на синтаксиса на скандинавските изречения от страна на първия и на българското изречение от втория, като се посочват и посоките за акомодация между двата модела на представяне на изреченския синтаксис. Шеста глава обобщава резултатите и научните приноси на дисертационния труд.

Запознатост с научната литература

Авторът е отлично запознат с научната литература по изследваните въпроси. Много добро впечатление правят критичните коментари в сравнителен план, които обосновават избора от страна на автора на подхода и на формулиране на научните хипотези, следвани в дисертационния труд. Възгледите и най-вече подходите към разглежданите феномени са обсъждани в сравнителен план в различните етапи на изследването, като въведените корекции в теоретичния модел, който е избран да се следва, са адекватно обосновани.

В самото начало на дисертационния труд е описан и езиковият материал, привлечен не толкова за целите на наблюденията на реализациите на предикатите, но най-вече за илюстрация на изводите. Авторът се аргументира убедително защо е избрал

съответния подход към подбора на текстове за илюстрация на хипотезите си (и причините, поради които е отхвърлил друг подход или подборка, включваща други текстове и организирана по друг начин). Предвид че трудът е силно теоретичен, пряката работа с корпусни данни действително не е задължителна – в случая корпусите се използват за ексцерпиране на примери, каквито в дисертацията са извлечени и от интернет източници, практически граматички на изследваните езици, както и са получавани от информанти (носител на и/или специалисти по съответните езици, с които дисертантът е работил), така че в труда не е следван стриктно корпусен подход, което е аргументирано достатъчно убедително. Същевременно обаче е посочено, че една от целите е „да бъде съставен корпус от изречения за съответните предикатни типове на трите изследвани езика“, като по-нататък не е предоставен достъп до такава колекция от изречения.

Както в уводната част на труда, така и в шестата глава е заявена практическата задача на изследването, която евентуално би се реализирала в бъдеще, а именно – моделирането на изреченския синтаксис на трите езика да подпомогне обучението по континенталните скандинавски езици (в практически и в теоретичен план), а евентуално и по български. Тоест заявена е „преводимост“ на генеративния модел, която, освен че е от интерес за теоретичното езикознание, би била и от полза за преподаването на езици. Въз основа на собствения си преподавателски опит дисертантът очертава трудностите, които срещат обучаващите се при усвояването на някои синтактични модели – подобни съпоставителни изследвания биха били от полза и при изграждането на стратегия за и създаването на помагала и при преподаване на български език на чужденци, при това не само с първи език шведски, датски или норвежки.

Теоретична аргументация

Теоретичният модел на изследването е представен като „по-късна версия на Теорията на управлението и свързването“, с допълнение на някои механизми на Минималистката програма (като например нумерацията). Основният подход в този дисертационен труд е дефиниран като „отслабена форма на лексикалистичните подходи“, т.е. авторът приема, че лексикалната единица (с предикатно съдържание) съдържа информация за семантичните роли, които би могла да припише. От гледна точка на семантичната декомпозиция – представена и в аналитичен план при различните видове предикати в третата и в четвъртата глава – се приема, че по-прости предикати

стоят в основата на по-сложни (например глаголят *давам* съдържа в себе си концепцията *получавам* или *имам*).

В теоретичната част на изследването е представен използваният модел на т.нар. ролеви семейства на К. Плацак. Въведени са някои промени при дефинициите и полагането в рамките на класификацията на определени тета-роли; дефинирано е и четвърто ролево семейство за локативните участници (които могат да бъдат адюнкти и аргументи в зависимост от изискванията на съответните предикати). Те са неспецифицирани по признаците, които се лицензират от управляващия (ги) предлог. Сред теоретичните приноси на дисертацията може да се открие именно обособяването на четири ролеви семейства (тоест добавяне на още едно към трите ролеви семейства на К. Плацак). Основната цел при реорганизацията на ролевите семейства е да се отрази йерархията на Р. Джакендоф (в основата на наблюденията при анализа на реализацията на аргументите). Този модел на тематичните роли, със съответните йерархии между тях, е използван в анализа на глаголният материал в Трета и в Четвърта глава.

Основният обект (включително теоретичен) на дисертационния труд са тета-ролите като структурно дефинирани (и дефинируеми) центрове на генерализирана семантика. Извършена е детайлна съпоставка на йерархиите и зависимостите между проявите на аргументи с конкретни семантични роли, защото авторът предполага, че тези йерархии могат да бъдат използвани за обяснение на реализацията на аргументите в изследваните езици. Това е аргументирано подробно в Трета и в Четвърта глава. Именно от йерархията зависят възможностите за реализация на различните аргументи – включително при оразличаване на семантични роли с близки значения (Реципиент, Притежател, Експериментатор, Цел, Локация, Източник) и йерархизирането им спрямо други аргументи (Агент, Тема). Проследяват се зависимости, които да доближат определена роля към единия или другия полюс на йерархията.

В дисертационния труд се приема, че алтернативите произтичат от различни концептуализации на глаголното значение или различни синтактични операции над структурата, проектирана от глаголната опора, като се допуска, че тези операции протичат на нивото на Дълбинната структура. Всички аргументи на глагола се генерират в спецификаторната позиция на различни проекции над глаголната опора. Предлага се анализ с разслоен глаголен слой *vP* (*VP*) – където признаците на предиката (използвани са различни признаци, формулирани от няколко автори) се лицензират в различните слоеве на глаголният комплекс (в спецификаторната позиция) – и с неявен (непроизнесен) комплементизаторен слой (*CP*). Освен че позволява втората тета-роля да бъде приписана

на PRO субекта на подчиненото изречение (тук често става дума за непроизнесена лексикална единица), това решение избягва и акомодирането на механизма, по който в българския език конституенти от подчиненото изречение се преместват наляво (и отвъд евентуалната бариера, която би следвало да бъде поставена от комплементизатора) (отдавна е установено, че *да* в български не може да бъде комплементизатор, а се генерира по-ниско (евентуално в I), като анализите в дисертационния труд подкрепят тази хипотеза). Така конституентите, които се озовават отвъд *v* (и отвъд *C* – в анализите с разслоен CP слой), може да бъдат акомодирани в лявата периферия и на подчиненото изречение (в български нито *да*, нито други съюзи и/или *к*-думи могат да са (строги) бариери).

В Трета глава се разглеждат тета-ролите Агент и Тема, с подвидовете им, и структурните им конфигурации. В дисертационния труд се приема йерархия, в която Темата е ниско в структурата и при реализацията на редица предикати именно темите са единствените задължителни експлицитно реализирани аргументи. Темите и често са инкорпорирани в глаголният комплекс: например при декомпозиционния анализ аргументите на каузативните глаголи като *разсмея* и *разплача* следват подлежаща тематична йерархия Агент > Агент > Тема, като темата (съответно *смях* и *плач*) е инкорпорирана в неергативния глаголен корен. Синтактичните каузативи приписват една тета-роля в повече от каузативите или лексикалните каузативи, като се посочва, че и в трите езика те включват явна, нефинитна CP. Синтактичните каузативни и резултативни конструкции в трите езика (български, шведски и датски) се моделират от автора с паралелизъм помежду си, като и в трите се наблюдава лексикализация на лекия глагол в синтактичните варианти на конструкциите.

В тази глава се разглежда и контролните конструкции (от типа *accusativus cum infinitivo*), като се прави изводът, че при двуместните сетивни предикати има конструкции с извънредно падежно маркиране (ECM) и повдигане (*raising*), докато триместните предикати за воля са контролни. В конструкциите с PRO в шведски не е осигурена видимост (чрез различни механизми) на това PRO, докато в българския реално няма контролни структури с PRO (тъй като в *Spec,IP* се проверява именителният падеж, приписан от *да* в I), а се предпочита „моделиране посредством *pro* – скрита DP, която може да получи именителен падеж“. Интерес за мен тук биха представлявали конструкциите с двуместни предикати, при които и в българския, както и в шведския например не се наблюдава извънредно падежно маркиране, за разлика от английския (*Искам ??go/той да се върне у дома vs. I want him/*he to come home*).

Четвърта глава представя декомпозиционния анализ на предикати за трансфер/обмен на материални или нематериални обекти (нематериалните обекти са от порядъка на знания, информация и др.), като се разграничават Реципиентите от Целите (вкл. Пространствените цели). Тук аргументите за йерархията на тета-ролите донякъде са различни при изследваните езици – реално за български аргументацията за наличие на йерархия на семантичните роли може да дойде само от словоредата на клитиките (който е безизключителен, за разлика от този на именните / предложните аргументи), както и от реализациите на местоименните аргументи (където локативният аргумент не може да бъде заместен от местоимение, за разлика от реципиентния).

При анализа на предикатите за трансфер/обмен се разглежда и въпросът за конверсивната антонимия (напр. при *подарявам – получавам, давам – вземам* и др.), както и контекстуалната синонимия (напр. при *вземам, купувам, подарявам (му)* и др.). И тук Темата остава единствения задължителен за експлициране (вътрешен) аргумент.

Петата глава на дисертационния труд, неслучайно кръстена и Апендикс, разглежда възможностите за „превод“ (по аналогия с „плоските модели“ на С. Викнер и К. Плацак) на генеративния X-бар модел в изреченските (позиционни) схеми на Пол Дидериксен (авторът използва не само (и не толкова) оригиналната версия, но и съвременните версии на модела), които се използват за онагледяване на структурата на датското изречение. В Дидериксеновия модел изречението е разделено на предно, централно и крайно поле и различни езиковеди намират паралел в триделния генеративен X-бар модел (и разделението CP (комплементизаторна и контекстуална фраза), IP (флективна фраза) и vP (глаголна фраза или лексикална глаголна фраза). Разглежданият позиционен модел се използва широко при преподаване и анализ на синтаксиса на континенталните скандинавски езици, но на пръв поглед според автора е по-трудно приложим за български. Словоредът в българския език е в много голяма степен „свободен“ (макар и зависим от интенционалността и комуникативната ситуация). Както посочва и авторът, генеративният модел е по-адекватен за целите на описанието на „по-достъпната лява периферия на българското изречение“, макар да е по-неадекватен за методическите цели на обучението по език, особено на по-ранните етапи. Според мен опитите да се очертаят паралели между Дидериксеновия модел и генеративния X-бар модел, които да са евентуално ефективни за целите на „превода“ на синтактичните структури на разглежданите езици, не са особено убедителни, поне на този етап от работата върху тях – за да се установи доколко биха сработили, би трябвало

да се проведат експерименти в работата със студентите (или други обучаващи се), в които да участват и двата модела.

Организация на текста

Авторът демонстрира много детайлно познаване на научноизследователската литература, но на места реферира към трудове (а и хипотези), които са по-скоро ненужни за целите на конкретното изследване. Оттук се появява и непоследователност при някои референции – на места в текста референциите липсват и независимо че са приведени в друга част от текста, добра практика е или да бъдат повторени, или да се посочи къде в предходния текст е дискутирана дадена постановка или са изложени съответните доводи и изводи.

Липсва списък със съкращенията, които са използвани в дисертационния труд – освен известните от научната литература авторът използва и някои съкращения и нотация (включително в Апендикса в Петата глава), които не са разписани в предходния текст (например св. п. за свободна позиция и други).

Основните постановки и резултати са апробирани в публикации по темата, които са залегнали и в основните приносни глави от дисертацията. Апробацията на текста е много добра практика. Според мен изследването би спечелило, ако бъде апробирано, макар и след защитата, пред и сред международна специализирана научна аудитория. Трудът би спечелил и от апробиране на хипотезите сред обучаващи се, ако бъдещата цел е да подпомогне обучението по континентални скандинавски езици.

Представеният дисертационен труд се отличава с безспорни научни приноси в теоретичен план, включително в съпоставителния анализ на явления и синтактични конструкции в изследваните три езика. Аргументирано е обособяването на четвърто ролево семейство. Експлоатиран е разслоеният модел на глаголната фраза vP/VP , за да осигури механизъм за конфигурационно представяне на изречението. Аргументирана е функционалната йерархия между семантичните роли, която е основана на отношения на проминентност, от които зависят реализациите на синтактичните участници при разглежданите предикати. Интранзитивните глаголи са анализирани от гледната точка на прототипната транзитивност в контекста на функционалната тета-йерархия.

Въз основа на очертаните достойнства на представения дисертационен труд, които безспорно доказват високата компетентност на дисертанта и уменията му критично да анализира и да прилага научноизследователските методи, убедено

предлагам на уважаемото научно жури да присъди на Константин Любомиров Радоев научната и образователна степен „доктор“.

03.09.2025 г.

Рецензент:

(доц. д-р Цветана Димитрова)